

حقوق شهروندی و روابط اجتماعی در تراکم شهری

تألیف:

دکتر عسکر جلالیان

دانشیار دانشگاه پیام نور تهران

زهرا یزدانی

کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری

انتشارات جنگل

سرشناسه : جلالیان، عسکر، ۱۳۴۶-

عنوان و نام پدیدآور : حقوق شهروندی و روابط اجتماعی در تراکم شهری / مؤلفان: عسکر جلالیان، زهرا یزدانی

مشخصات نشر : تهران: جنگل، جاودانه، ۱۳۹۶

مشخصات ظاهری : ۲۳۲ ص.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۷۰۳-۲

وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا

یادداشت : کتابنامه

موضوع : حقوق مدنی-- ایران-- نمونه پژوهی

موضوع : Civil Rights- - Iran- - Case Studies :

موضوع : تراکم شهری-- ایران-- نمونه پژوهی

موضوع : Urban Density- - Iran- - Case Studies :

موضوع : روابط اجتماعی-- ایران-- نمونه پژوهی

موضوع : Social Interaction- - Iran- - Case Studies :

موضوع : شهرسازی-- ایران-- نمونه پژوهی

موضوع : City Planning- - Iran- - Case Studies :

شناسه آرزوده : یزدانی، زهرا، ۱۳۴۴-

رده‌بندی کنگره : ۱۴۹۶ ج۷۶/ج۵۰/کMH۵۰۰

رده‌بندی دیویی : ۳۴۶/۵۵

شماره کتابشناسی ملی : ۷۶۶



عنوان کتاب: حقوق شهروندی و روابط اجتماعی در تراکم شهری

مؤلفان: دکتر عسکر جلالیان، زهرا یزدانی

ناشر: انتشارات جنگل، جاودانه

ناظر فنی: امین لشکری

ویراستار علمی: فاطمه جلالیان

ویراستار فنی: ادریس جلالیان

طراحی جلد: یاسمن خبازیان

نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۶

قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۷۰۳-۲

<http://www.jangal.com>

[email: info@junglepub.org](mailto:info@junglepub.org)

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۸۶۱۱۵-۹-۶۶۴۸۲۸۳۰

۰۳۱-۳۳۲۰۵۰۰۵-۳۳۲۰۳۸۰۰-۹

«حق چاپ برای مؤلفان محفوظ است»

فهرست مطالب

کتاب دیباچه ظ

کتاب مقدمه ک

کتاب فصل اول ا

۱- کلیات پژوهش ا

۱-۱-۱ مدخل ا

۱-۲-۱ طرح مسئله و تشریح پژوهش ۲

۱-۳-۱ اهمیت و ضرورت موضوع ۳

۱-۴-۱ سابقه پژوهش ۴

۱-۵-۱ اهداف پژوهش ۷

۱-۵-۱-۱ اهداف کلان ۷

۱-۵-۲-۱ اهداف خرد ۷

۱-۶-۱ سؤالات پژوهش ۸

۱-۶-۱-۱ سؤالات اصلی ۸

۱-۶-۲-۱ سؤالات فرعی ۸

۱-۷-۱ فرضیه‌های پژوهش ۸

- ۸-۱ روش‌شناسی پژوهش ۹
- ۹-۱ روند پژوهش ۹
- ۱۰-۱ جامعه آماری و حجم نمونه ۱۰
- ۱۱-۱ روش تجزیه و تحلیل داده‌ها ۱۱
- ۱۲-۱ محدودیت‌ها و مشکلات پژوهش ۱۱
- ۱۳-۱ طرح کلیات حقوق شهروندی ۱۱
- ۱-۱۳-۱ حقوق شهروندی ۱۲
- ۱-۱۴ کلیدواژه‌های اصلی ۱۳
- ک فصل دو ۱۵
- ۲-۲ چارچوب نظری پژوهش ۱۵
- ۲-۱ مدخل ۱۵
- ۲-۲ نقشه فکری پژوهش ۱۶
- ۲-۳ ماهیت پیش‌بینی محیطی ۱۷
- ۲-۳-۱ تأثیر متقابل انسان و محیط ۱۷
- ۲-۳-۲ تعریف قرارگاه فیزیکی ۱۸
- ۲-۳-۳ نقش و اهمیت شرایط محیطی از دیدگاه مکاتب و مدارس روان‌شناسی ۱۹
- ۲-۴ پیش‌بینی اکولوژیک بارکر ۱۹
- ۲-۴-۱ نظر بارکر درباره روش پژوهش در پیش‌بینی اکونوزیک ۲۰
- ۲-۵ تأثیر برخی عوامل محیطی در رفتار ۲۱
- ۲-۶ اهمیت پیش‌بینی محیط در رابطه با کارکرد شهری ۲۲
- ۲-۷ تعریف محیط رفتاری ۲۲
- ۲-۸ بررسی رفتار اجتماعی انسان با محیط فیزیکی ۲۳
- ۲-۸-۱ چهار مفهوم کلیدی محیط و رفتار اجتماعی ۲۳

- ۲- ۹ الگوهای انسانی در حوزه رفتار و محیط ۲۳
- ۲- ۹- ۱ الگوی رفتاری انسان ۲۴
- ۲- ۹- ۲ الگوی بوم‌شناختی (الگوی نظام‌های اجتماعی انسان) ۲۵
- ۲- ۱۰ بررسی دیدگاه‌های نظریه‌پردازان رفتار ۲۶
- ۲- ۱۰- ۱ جان لنگ ۲۶
- ۲- ۱۰- ۲ جان گل ۲۹
- ۲- ۱۰- ۳ استفان کار ۳۱
- ۲- ۱۰- ۳- ۱ شاکت (ارتباط) غیرفعال ۳۲
- ۲- ۱۰- ۳- ۲ مشارکت (ارتباط) فعال ۳۲
- ۲- ۱۰- ۴ سه گونه‌های بیرونی (نوع ارتباطات) ۳۳
- ۲- ۱۰- ۴- ۱ فعالیت‌های درون - تحت همه شرایط (ارتباط روزمره) .. ۳۳
- ۲- ۱۰- ۴- ۲ فعالیت‌های انتخابی - تنها تحت شرایط مطلوب (ارتباط حسی) ... ۳۴
- ۲- ۱۰- ۴- ۳ فعالیت‌های اجتماعی (ارتباط منطقی) ۳۴
- ۲- ۱۱ دیدگاه‌های حقوقی رفتار و ارتباطات ۳۶
- ۲- ۱۱- ۱ حقوق شهروندی ۳۶
- ۲- ۱۱- ۱- ۱ تعریف حقوق و حقوق شهروندی ۳۷
- ۲- ۱۱- ۱- ۲ مبانی حقوق شهروندی ۳۹
- ۲- ۱۱- ۱- ۳ شهروند و حقوق شهری ۴۱
- ۲- ۱۱- ۱- ۳- ۱ شهروند ۴۳
- ۲- ۱۱- ۱- ۴ جامعه‌پذیری ۴۴
- ۲- ۱۱- ۱- ۵ وابستگی‌های اجتماعی ۴۶
- ۲- ۱۱- ۱- ۶ الزامات حیات جمعی ۵۱
- ۲- ۱۱- ۱- ۷ تعهدات اجتماعی ۵۵
- ۲- ۱۱- ۱- ۸ فرهنگ شهرنشینی ۶۳

- ۶۳ ۹-۱-۱۱-۲ شهروندی مسئولانه
- ۶۶ ۱۰-۱-۱۱-۲ شهرنشینی و جرایم شهری
- ۶۶ ۱-۱۰-۱-۱۱-۲ نا امنی و جرایم شهری
- ۶۸ ۱۲-۲ ازدحام و تراکم شهری
- ۶۸ ۱-۱۲-۲ ازدحام
- ۶۹ ۱-۱-۱۲-۲ ازدحام از نظر آلتمن
- ۷۰ ۲-۱-۱۲-۲ نظریه فریدمن درباره ازدحام
- ۷۱ ۳-۱-۱۲-۲ رابطه «فاصله بین فردی» با ازدحام
- ۷۲ ۴-۱-۱۰-۱ نتایج روانی احساس ازدحام
- ۷۳ ۲-۱-۱۲-۲ تعاریف آن تراکم
- ۷۴ ۱-۱۲-۲ انواع تراکم متداول در حوزه برنامه‌ریزی شهری
- ۷۴ ۱-۱-۱۲-۲ جمعیتی
- ۷۵ ۲-۱-۱۲-۲ تراکم احتمالی
- ۷۶ ۲-۲-۱۲-۲ تراکم در محلات
- ۷۷ ۳-۲-۱۲-۲ عوامل مؤثر بر تراکم
- ۷۸ ۴-۲-۱۲-۲ انواع تراکم
- ۸۰ ۳-۱۲-۲ مفهوم محله
- ۸۱ ۴-۱۲-۲ تعریف محله در ایران
- ۸۲ ۵-۱۲-۲ وجه تمایز ازدحام و تراکم
- ۸۴ ۱-۵-۱۲-۲ احساس‌های اجتماعی مرتبط با ازدحام/ تراکم
- ۸۶ ۶-۱۲-۲ دیدگاه‌ها و نظریات موجود در زمینه تراکم ساختمانی
- ۸۶ ۱-۶-۱۲-۲ دیدگاه جامعه‌شناسی تراکم و فاصله
- ۸۶ ۲-۶-۱۲-۲ دیدگاه فرهنگ‌گرایی
- ۸۷ ۳-۶-۱۲-۲ تراکم در اندیشه‌های متفکران شهرساز

۸۸ ۲-۱۲-۶-۳-۱ جین جیکوبز
۸۹ ۲-۱۲-۷ بررسی اثرات افزایش تراکم ساختمانی
۸۹ ۲-۱۲-۷-۱ اثرات اجتماعی افزایش تراکم ساختمانی
۹۱ ۲-۱۲-۸ اصول و معیارهای تعیین تراکم شهری
۹۱ ۲-۱۲-۸-۱ اصول و معیارهای اقتصادی تراکم شهری
۹۲ ۲-۱۲-۸-۲ اصول و معیارهای اجتماعی تراکم شهری
۹۲ ۲-۱۲-۸-۳ نمونه عناصر مؤثر در تعیین تراکم شهری از نظر اجتماعی
۹۲ ۲-۱۲-۸-۴ اصول و معیارهای زیست محیطی تراکم شهری
۹۳ ۲-۱۲-۸-۵ نمونه عناصر مؤثر در تعیین تراکم شهری از نظر محیط زیست
۹۳ ۲-۱۲-۸-۱۶ اصول و معیارهای کالبدی-فضایی تراکم شهری
۹۳ ۲-۱۲-۸-۶-۱ نمونه عناصر مؤثر در تعیین تراکم شهری از نظر کالبدی-فضایی
۹۳ ۲-۱۲-۹ ضوابط و استانداردهای ساختمانی مسکونی
۹۴ ۲-۱۳ فواصل و ارتباطات
۹۴ ۲-۱۳-۱ انواع فواصل
۹۵ ۲-۱۳-۲ ابعاد کوچک و بزرگ
۹۵ ۲-۱۳-۳ بعد و مقیاس انسانی
۹۷ ۲-۱۴ فعالیت‌ها (روابط) در شهر
۹۸ ۲-۱۵ چارچوب نظری
۹۸ ۲-۱۵-۱ پیش‌بینی اکولوژیک بارکر
۹۹ ۲-۱۵-۲ نظر بارکر درباره روش پژوهش در پیش‌بینی اکولوژیک
۱۰۰ ۲-۱۵-۳ نظریه همجواری (خلوت-قلمرو-فضای شخصی، آلتمن)
۱۰۰ ۲-۱۵-۴ نظریه قرارگاه‌ها و مقرهای رفتاری (جان لنگ)
۱۰۱ ۲-۱۵-۵ نظریه محیط کالبدی و اثر بر فعالیت‌ها (یان گل)
۱۰۲ ۲-۱۶ جمع‌بندی

- ۱۰۳ فصل سوم
- ۱۰۳ ۳- روش‌شناسی پژوهش
- ۱۰۳ ۳- ۱ مدخل
- ۱۰۳ ۳- ۲ ویژگی‌های روش پژوهش
- ۱۰۴ ۳- ۳ روش‌شناسی پژوهش
- ۱۰۴ ۳- ۳- ۱ روش تحقیق همبستگی (رابطه‌ای)
- ۱۰۵ ۳- ۲ اسراتزی پژوهش
- ۱۰۵ ۳- ۳ روش گردآوری داده‌ها
- ۱۰۶ ۳- ۳ روش تحلیل داده‌ها
- ۱۰۶ ۳- ۳- ۱ تحلیل املی
- ۱۰۶ ۳- ۳- ۲ همبستگی پیرسون
- ۱۰۷ ۳- ۷ روند تهیه شاخص‌های پرشنامه
- ۱۰۷ ۳- ۷- ۱ جدول مؤلفه‌ها و ساحت‌ها
- ۱۱۰ ۳- ۸ تحلیل پرشنامه
- ۱۱۰ ۳- ۸- ۱ روایی پرشنامه
- ۱۱۰ ۳- ۸- ۲ تعیین پایایی (قابلیت اعتماد) پرشنامه
- ۱۱۲ ۳- ۸- ۳ محدودیت‌های تکمیل پرشنامه
- ۱۱۲ ۳- ۹ روش انتخاب نمونه
- ۱۱۲ ۳- ۱۰ حجم نمونه
- ۱۱۳ ۳- ۱۱ نمونه موردی (محله کاشانک)
- ۱۱۴ ۳- ۱۲ جمع‌بندی
- ۱۱۵ فصل چهارم
- ۱۱۵ ۴- تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

- ۱-۴-۱ مدخل ۱۱۵
- ۲-۴-۲ شناخت نمونه موردی (محلۀ کاشانک) ۱۱۶
- ۱-۲-۴-۱ موقعیت محلۀ کاشانک در منطقۀ یک تهران ۱۱۶
- ۲-۲-۴-۲ معرفی نمونه موردی (حدود محلۀ - کاربری اراضی کاشانک) ۱۱۶
- ۱-۲-۲-۴-۱ تصاویری از نمونه موردی ۱۲۰
- ۳-۲-۴-۲ نظام ارتفاعی ۱۲۳
- ۴-۲-۴-۴ جمعیت محلۀ ۱۲۴
- ۳-۴-۳ داده‌های مربوط به متغیر مستقل (تراکم) و تحلیل اطلاعات آن ۱۲۵
- ۱-۳-۴-۱ آمار توصیفی متغیرهای مستقل ۱۲۶
- ۱-۳-۴-۱-۱ پاسخ‌دهندگان ۱۲۶
- ۲-۳-۴-۱-۲ میزان تحصیلات ۱۲۷
- ۳-۳-۴-۱-۳ میزان درآمد ۱۲۸
- ۴-۳-۴-۱-۴ سن پاسخ‌دهندگان ۱۲۹
- ۵-۳-۴-۱-۵ میزان مدت اقامت ۱۳۰
- ۶-۳-۴-۱-۶ تعداد طبقات ۱۳۱
- ۷-۳-۴-۱-۷ تعداد افراد خانوار ۱۳۲
- ۸-۳-۴-۱-۸ متراژ واحد مسکونی ۱۳۳
- ۹-۳-۴-۱-۹ تعداد واحد مسکونی در هر طبقه ۱۳۴
- ۱۰-۳-۴-۱-۱۰ نوع حرکت در محلۀ ۱۳۵
- ۱۱-۳-۴-۱-۱۱ میزان ازدحام و شلوغی ۱۳۶
- ۴-۴-۴ داده‌های مربوط به متغیر وابسته (روابط اجتماعی) و تحلیل اطلاعات آن ۱۳۷
- ۱-۴-۴-۱ آمار توصیفی مؤلفه‌های متغیر وابسته ۱۳۷
- ۱-۴-۴-۱-۱ میزان فاصله افراد از یکدیگر ۱۳۸
- ۲-۴-۴-۱-۲ میزان آشنایی با همسایگان ۱۳۹

- ۱۴۰-۴-۴-۱-۳ میزان مشارکت در مناسبت‌ها ۱۴۰
- ۱۴۱-۴-۴-۱-۴ میزان کمک به دیگران ۱۴۱
- ۱۴۲-۴-۴-۱-۵ وجود فضای عمومی (مرکزیت کارکردی) ۱۴۲
- ۱۴۳-۴-۴-۱-۶ میزان ارتباط ساکنین محله با یکدیگر ۱۴۳
- ۱۴۴-۴-۴-۱-۷ میزان بیان مشکلات برای همسایگان ۱۴۴
- ۱۴۵-۴-۴-۱-۸ نوع ایجاد ارتباط در محله ۱۴۵
- ۱۴۶-۴-۴-۱-۹ میزان گذران ساعاتی از روز در کنار افراد محله ۱۴۶
- ۱۴۷-۴-۴-۱-۱۰ میزان گذران اوقات فراغت با افراد محله ۱۴۷
- ۱۴۸-۴-۱-۲ رسی حس ازدحام در پاسخ‌دهندگان ۱۴۸
- ۱۴۹-۴-۵ تحلیل داده‌ها ۱۴۹
- ۱۴۹-۴-۵-۱ تحلیل آماری ۱۴۹
- ۱۵۱-۴-۵-۲ ضریب همبستگی پیرسون ۱۵۱
- ۱۵۱-۴-۵-۲-۱ میزان ضریب همبستگی مدت اقامت و روابط اجتماعی ۱۵۱
- ۱۵۱-۴-۵-۲-۲ میزان ضریب همبستگی تراکم ساختمانی و روابط اجتماعی ۱۵۱
- ۱۵۲-۴-۵-۲-۳ میزان ضریب همبستگی تراکم جمعیتی و روابط اجتماعی ۱۵۲
- ۱۵۳-۴-۵-۳ آزمون نرمال بودن داده‌ها (کلموگروف-اسمیتوف) ۱۵۳
- ۱۵۴-۴-۶ جمع‌بندی ۱۵۴
- ۱۵۵-۴-۶ فصل پنجم ۱۵۵
- ۱۵۵-۵- نتیجه‌گیری و پیشنهادها ۱۵۵
- ۱۵۵-۵-۱ مدخل ۱۵۵
- ۱۵۵-۵-۲ یافته‌های پژوهش ۱۵۵
- ۱۵۶-۵-۲-۱ یافته‌های پرسشنامه (متغیر مستقل) ۱۵۶
- ۱۵۶-۵-۲-۱-۱ میزان تحصیلات ۱۵۶

- ۱۵۶..... ۵-۲-۱-۲ رده سنی
- ۱۵۷..... ۵-۲-۱-۳ تعداد طبقات
- ۱۵۷..... ۵-۲-۱-۴ متراژ واحد مسکونی
- ۱۵۷..... ۵-۲-۱-۵ نوع حرکت در محله و مقیاس انسانی
- ۱۵۷..... ۵-۲-۱-۶ حس ازدحام
- ۱۵۷..... ۵-۲-۱-۷ میزان مدت اقامت در محله
- ۱۵۸..... ۵-۲-۱-۸ بافته‌های پرسشنامه (متغیر وابسته)
- ۱۵۸..... ۵-۲-۲-۱ فاصله با افراد
- ۱۵۸..... ۵-۲-۲-۲ میزان آشنایی با همسایگان
- ۱۵۸..... ۵-۲-۲-۳ میزان مشارکت در مناسبت‌ها
- ۱۵۸..... ۵-۲-۲-۴ میزان کمک به دیگران
- ۱۵۹..... ۵-۲-۲-۵ وجود فضای رسمی (رکنا کارکردی)
- ۱۵۹..... ۵-۲-۲-۶ میزان ارتباط ساکنین محله با یکدیگر
- ۱۵۹..... ۵-۲-۲-۷ نوع ایجاد ارتباط با افراد محله
- ۱۵۹..... ۵-۲-۳ تحلیل‌های جمع‌آوری شده
- ۱۶۰..... ۵-۳ نتایج کلی
- ۱۶۰..... ۵-۳-۱ فرضیه‌های پژوهش
- ۱۶۱..... ۵-۳-۲ سؤالات پژوهش
- ۱۶۳..... ۵-۴ کاربرد پژوهش در برنامه‌ریزی شهری
- ۱۶۴..... ۵-۵ کلام پایانی
- ۱۶۶..... منشور حقوق شهروندی
- ۲۰۵..... منابع و مآخذ پژوهش

حقوق بین‌الملل نوین به دو بار شکل‌گیری مفهوم «جامعه جهانی در کل»^۱ است. تاکنون صاحب نظران برای تحقق این مهم تلاش‌های فراوانی انجام داده‌اند. برای تحقق این مفهوم، اولین گام تعریف منافع مشترک است. منی تا زمانیکه افراد در عرصه‌های اقتصاد، سیاست و فرهنگ فقط خودشان را ببینند و تعقیب و تأمین منافع خودشان را مدنظر داشته باشند تحقق یک «جامعه جهانی در کل» هرگز محقق نخواهد شد.

ایده مذکور برگرفته از یک خصوصیت ذاتی است که مبتنی بر آن «شهر» و «شهرنشینی» پایه گذاشته می‌شود، یعنی خصوصیت میل به جمع و اجتماع، خصوصیت میل به زندگی جمعی و پرهیز از فردی‌نگری و زندگی فردی؛ خاصیت مساجد انسان‌ها را دارای یک خصوصیت منحصر به فرد آفریده است و آن خصوصیت «میل طبیعی» است. وقتی این خصوصیت مورد واکاوی قرار می‌گیرد دریافته می‌شود که انسان در هر سه بعد اقتصاد، سیاست و فرهنگ هرگز نمی‌تواند منافع فردی محض تعریف نماید و در عین حال به ایده‌آل‌های مدنظر خود دست یابد. با اندکی تأمل روشن می‌شود که انسان‌ها بدون خرد جمعی و بدون تعاون گروهی در هیچ یک از سه وجه مذکور (اقتصاد، سیاست، فرهنگ) نمی‌توانند خود را به تعالی و رشد مطلوب برسانند. بر همین منوال است که شاهد بروز شهر،

زندگی شهری و شهرنشینی هستیم، هر چه زمان به جلو می‌رود به تبع این خصوصیت ذاتی، شاهد بروز شهرهای بزرگ و بزرگ‌تر و به عبارتی شاهد بروز کلان‌شهرهایی هستیم که اگر برای مدیریت و ساماندهی آنها تدبیر جدی نشود دیگر قابل سکونت نخواهند بود. پرواضح است همین خصوصیت «مدنی‌الطبیعی» آنقدر به نگاه شهرنشینی ارزش داده است که شهرها را متراکم ساخته و مدیران و متولیان شهر را از دیر زمان به تدابیری واداشته تا بتوانند با ایجاد نظم، کمک نمایند که شهر از مطلوبی که برای آن بنا شده است خارج نگردد. فلسفه بروز و ظهور شهر برای زندگی جمعی با هدف رشد و تعالی انسانی در هر سه وجه شاخص زندگی، یعنی اقتصاد، سیاست و فرهنگ است. از آنجاییکه یک خصوصیت متضاد بنام «زیاده‌خرهی و اقلناپذیری» نیز در ذات انسان‌ها نهفته است برای ایجاد تعادل میان این دو ضد باید تدابیر جدی راهبردی، اندیشه‌شود. آنچه می‌تواند این مهم را جهت دهد تا انسان‌ها با زندگی جمعی از رشد و توسعه وانمانند و از طرفی با در کنار یکدیگر بودن پا را از گلیم خود فراتر نهند «حقوق» است؛ که با بروز در قالب‌های مختلف، وجوه متعدد زندگی را جهت می‌دهد.

همانطور که برای تحقق «حقوق» جهانی «کل» باید به افکار «جهان‌وطنی»^۲ اندیشه کرد برای تحقق ایده «شهر سبز»، «شهر پاک» و «شهر مرفعی متعادل» نیز باید به نهادینه شدن «شهر ما خانه ماست» اندیشه کرد. «حقوق» جهانی شهر یک خانه بزرگ است کما اینکه باید بدانیم خانه ما نیز یک شهر بزرگ است.

به دلیل ضعف مدیریت و عدم آینده‌نگری متأسفانه «روز» شهرها هر روز بیش از پیش از آرمان و هدف تاسیس و شکل‌گیری خود، فاصله گرفته‌اند. از آنجا که شهرها نزدیک به دوسوم (۲/۳) جمعیت دنیا را در خود جای داده‌اند به تدریج بجای «حیات بشر، زندگی و حیات او را به طور جدی به مخاطره می‌اندازند. اکنون روزانه میلیون‌ها متر مکعب سوخت مصرف می‌کنند، هزاران هزار تن زباله تولید می‌کنند و عظیم‌ترین کارخانه تبدیل آب به

1- Law

2- Cosmopolitan

فاضلاب هستند، علاوه بر همه اینها پدیده نو ظهور «تراکم»^۱ نیز بر معضلات شهرها افزوده است. بر اساس این واقعیت که «زمینیان سرنوشتی جدای از یکدیگر ندارند» باید به مأموریتی همگانی جهت نجات شهر اندیشه کرد. تحقق «شهر سبز»، تحقق «شهر پاک» یک مأموریت همگانی است و این مأموریت جزء با وجود «شهروند مسئول»^۲ شکل نخواهد گرفت. قبل از اندیشه خلق «شهروند مسئول» ممکن است خیلی‌ها چنین فکر کنند که باید شهر دارای مسئولین پاسخگو و مردمی، باشد تا بتوان پس از آن به خلق شهروند مسئول اندیشه کرد اما نگز چنین نیست، با نبود «شهروند مسئول» هرگز نباید توقع وجود «مسئول پاسخگو»^۳ داشته باشیم.

همه ضرورت‌های منکر، ضرورت «حقوق شهرسازی»^۴ را شکل می‌دهد. «حقوق شهرسازی» یکی از ابزارهای بنده توسعه محلی و به تبع آن ملی است و برای نهادینه شدن آن باید به «قانون‌شناسی»^۵ به نون مقدمه توسعه شهری اندیشه جدی کرد. «حقوق شهرسازی» باید با دو نگاه کارشناسی حقوق داده شود یکی احترام به حقوق مالکانه اشخاص و دیگری توجه به منفعت عامه با هیچ ته‌جیبی نباید یکی از این دو قربانی دیگری گردد. تعادل میان این دو، همان نوعی حقوق شهروندی^۶ است که جمع میان حقوق دولت و حقوق آحاد جامعه محسوب می‌گردد. مشخص و تأمین این امر جزء با مدیریت مترقی کلانگر ظهور و بروز پیدا نخواهد کرد. همان‌طور که برای تحقق «شهر فرهنگی» جمع میان دو ضد، ضروری و از طرفی بسیار سخت است. شگفتی، تحقق «حقوق شهرسازی» و نهادینه کردن «حقوق شهروندی» نیز چنین است. در «شهر فرهنگی» همزیستی و تعامل دو مفهوم متضاد، نمایان است یکی تحول است و دیگری تحفظ؛ توسعه شهری ذاتاً تحول‌گراست و میراث فرهنگی ذاتاً تحفظ‌گراست. اما این دو ناقض یکدیگر نیستند، در جمع این دو، شهری لذت بخش و سرزنده عاید مردم خواهد شد.

- 1- Density
- 2- Responsive Citizens
- 3- Responsive Management
- 4- Law on Urban Development
- 5- Citizenship Rights

در ایران عزیز از همان واپسین لحظات قانون‌گذاری، در سال ۱۲۸۶ شاهد توجه به ضرورت‌های شهر هستیم. سال ۱۲۸۶ مجلس شورای ملی در اولین دوره قانون‌گذاری خود «قانون بلدیه» را در ۱۰۸ ماده تصویب نمود تا هم شهری در خور بنا نماید و هم شهروندانی در خور زندگی شهری، تربیت نماید. با گذر زمان مجالس قانون‌گذاری هر یک به تناسب، قوانینی را وضع کرده‌اند تا از حریم شهر و شهروند حفظ و حراست گردد. از ابتدای دهه پنجاه که شاهد بروز مهاجرت از روستاها به شهرها خاصه شهر تهران هستیم به تدریج قوانینی در این چارچوب وضع و ابلاغ گردیده است که ذکر آنها در این مجال نمی‌گنجد. بر اساس این متعدد که به نوعی مترقی نیز هستند حقوق شهروندی در شهرهای کشور خاصه در کلانشهرها به خوبی تدوین و ابلاغ گردیده است.

بر اساس اصول ۱۳ و ۱۲۱ قانون اساسی رئیس جمهور به عنوان رئیس دستگاه اجرایی کشور مسئول اجرای قوانین اساسی است و بر طبق اصل ۱۴۳ قانون اساسی، باید پاسخگو باشد. تمام آنچه در قوانین پایه دستی تصویب و در قالب آیین‌نامه‌های اجرایی به اجرا گذاشته می‌شود باید در راستای تسهیل و تسریع تحقق «حقوق شهروندی» باشد. منشور حقوق شهروندی که آذر ماه ۱۳۵۵ توسط رئیس جمهور در جمع حقوق‌دانان رونمایی گردید عصاره تمام قوانین کشور در عرصه حقوق شهر، شهرنشینی و شهروندی است. در این منشور ۱۲۰ ماده‌ای که به اصول مختلف قانون اساسی مستلزم است در مواد مختلفی شهر مطلوب، شهروند مطلوب و حدود و ثغور هر یک را تبیین کرده است. از جمله در این راستا مواد ۲، ۶، ۱۹، ۲۳، ۳۶، ۷۳، ۷۴، ۸۵، ۱۱۲ و ۱۱۳ جزء مواد اجرایی این منشور محسوب می‌گردند. تحقق منویات قانون‌گذار جزء با عزم ملی متولیان و همراهی جدی شهروندان محقق نخواهد شد. متولیانی که شناخت قانون و اجراء آن دغدغه جدیشان باشد شهروندانی که خود را حلقه‌های یک زنجیر پیوسته توسعه شهری، بیندارند و برای تحقق توسعه شهری، خود را مسئول بدانند. در یک کلام توسعه شهری در چارچوب حقوق شهروندی، مسئولی می‌طلبد که خود را شهروند بیندارد و شهروندی می‌طلبد که خود را مسئول بیندارد. شهر نمایشگاه افکار و اندیشه مدیرانش است و فروشگاه رفتار شهروندان خود. این نگاه با هر نگاه اقتصادی دیگر نسبت به شهر، بسیار متفاوت است. شهرداران و شوراهای اسلامی شهر به عنوان

متولیان مستقیم شهر نباید به شهرداری به عنوان یک بنگاه اقتصادی فکر کنند و با فروختن شهر و قانون آن، کسب درآمد نمایند.

بر اساس این ایده که «خانه یک مکان نیست بلکه یک احساس است» این کتاب تحت عنوان «حقوق شهروندی و روابط اجتماعی در تراکم شهری» تلاش دارد حقوق شهروندی که حد وسط حقوق دولت و حقوق آحاد جامعه است را در هیاهوی تراکم شهری نجات دهد. این کتاب تلاش دارد به مدیران شهری یادآور شود که شهرداری بنگاه اقتصادی نیست تا با فروش شهر و فروش تراکم، روابط اجتماعی آسیب ببیند و قربانی گردد. نه مدیران در ساخت و سازهای شهری حق ندارند گرفتن حقوق شهروندی را دارند و نه شهروندان بر اساس قاعده «لاضرر» اجازه دارند حق مالکیت خود به نحوی استفاده نمایند که روابط اجتماعی خدشه دار گردد و حقوق شهروندی با عنان منافع عمومی، آسیب ببیند. به امید اینکه در تمام شهرهای کشور عزیزمان شهروندان داشته باشیم که خود را در قبال شهر مسئول بدانند و مسئولانی داشته باشیم که خود را شهروندان بدانند تا شاهد شهرهایی باشیم در طراز نام زیبای جمهوری اسلامی ایران.

در خاتمه از زحمات تمام کسانی که در این پژوهش علمی همراهی و همکاری کرده‌اند خاصه سرکار خانم زهرا یزدانی دانش آموخته کارشناسی ارشد در رشته برنامه‌ریزی شهری، که بیشترین زحمات این پژوهش بر دوش ایشان بوده است و همچنین از انتشارات تخصصی خوشنام جنگل- جاودانه که زحمت چاپ این اثر را متقبل شده است تقدیر و تشکر می‌نمایم. امیدوارم خوانندگان ارزشمند ما را از نکته نظرات کارشناسی خود بی‌به‌نفرمایند تا در چاپ‌های بعدی بتوانیم بهتر دین خود را به جامعه علمی کشور اداء نماییم.

عسکر جلالیان

دانشیار حقوق دانشگاه پیام نور تهران

تابستان ۱۳۹۶